העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת כתובות נ"ג-נ"ט

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל
ומרת הדרה בת שמחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דף נ"ג ע"א

חזייה דלא הוה ניחא ליה אמר ליה מאי דעתיך משום דאמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא לא תיהוי בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה וכל שכן מברא לברתא האי נמי תקנתא דרבנן היא דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי וכו', אכפייה ועול אישתיק ויתיב, סבר ההוא מירתח רתח כתביה לכל מאי דהוה ליה וכו' אמר ליה אי מינאי דידי אפילו האי נמי דכתבת לא ניחא לי.

מכל מהלך הסוגיא מבואר שיהודה בר מרימר לא היה ניחא ליה שכותבים נדוניא גדולה לבת, וכך הבין גם רב פפא שלכן יהודה בר מרימר לא רצה ללכת עמו, כי זה הוא בכלל עבורי אחסנתא מבן לבת, רק טען לו שגם זו מצוה כמבואר לעיל, וגם אז באמת לא רצה יהודה בר מרימר ללכת עמו אלא שהוא כפאו בדברים, ואבא סוראה הבין משתיקתו להיפך, שדעתו שצריך לכתוב כמה שיותר, ומסתבר שהוא בגלל המצוה הנ"ל, ולבסוף גילה יהודה בר מרימר את דעתו דלא ניחא ליה בהכי.

ומבואר לעיל שמחמת מצוה הנ"ל להשיא את הבנות תקנו כתובת בנין דכרין, וכאן אנו רואים להיפך, שאע"פ שזו מצוה ולכן תקנו התקנה הנ"ל, מכל מקום אין לכתוב יותר מדאי מטעם עבורי אחסנתא. ומטעם זה נחלקו בראשונים אם נוהגת בזמנינו כתובת בנין דכרין, כיון שהיום כותבים לבת יותר מאשר נותנים לבן. אמנם מאידך גיסא יש לדון ולומר שאין בנו כח לבטל תקנת חז"ל.

והרא"ש [סימן כ"ד] הביא את שתי השיטות וטעמיהן, וכתב כן, רב מתתיה גאון ז"ל היה אומר שאין דנין כתובת בנין דיכרין בזמן הזה כיון שאין הטעם אלא כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו ועכשיו נהגו ליתן יותר ויותר. והביא הרא"ש עוד שם, דכן דעת בעל העיטור [אות כ' כתובה, דף ל"ב ע"ד] שכתב תשובה לרב חנינא ברבי יהודה ז"ל, שהיום כמה שנים בטלה כתובת בנין דיכרין מישיבתינו, ולמה בטלה לפי שצריך לדקדק בנכסים שיש להם אחריות בראוי ובמוחזק ובמותר דינר, ואם אומרים יתומים הרי אנו מעלין על נכסי אבינו מותר דינר אין שומעין להן, וצריך שומת בבית דין וחקירת זקנים שלא להוסיף על הדמים. ועוד דעיקר דתקנתא כדי שיקפוץ ויתן לה, והיום הלואי שיתן לבנו כבתו, וכמה הוצרך הדבר לנדות כל מי שירבה במתנת בתו. והיום הזה כמה שנים שאין ישיבתינו דנה בכתובת בנין דיכרין. ומר בר רב דוסא אמר לא חזינן רבוותא דהוו מקמן דדייני כתובת בנין דיכרין, ומשני נפישתא לא דייני לה בתרתי מתיבתא, וכיון דעברי להו כמה שנין אנן לא דיינינן.

מבואר מדברי בעל העיטור שמחמת שתי סיבות בטלה תקנה זו, האחת שהיום הוא להיפך, שנותנים יותר לבת, עד שכתב דהיה באמת צריך לנדות על כך שנותן לבתו כל כך, וטעם נוסף, כי מבואר לקמן כי יש הרבה פרטים בכתובת בנין דכרין המצריכים הרבה בירור ובקיאות בהלכה, לכן נמנעו מלדון בדבר זה. ומכל מקום משמע דלא ממש ביטלו את התקנה, אלא היו נמנעים מלדון בה.

והביא שם הרא"ש בשם בעל העיטור דבאמת מר רב האי גאון אמר היכי מבטלי רבנן כתובת בנין דיכרין, אך מר בר רב שמואל אמר שהרבה חכמים נהגו כן לבטל כתובת בנין דיכרין בזמן הזה, ומכל מקום אפילו למאן דאמר לא בטלה הני מילי במקרקעי ולא במטלטלי, דהיינו כעיקר הדין דאין תנאי כתובה גובה אלא מן המקרקעי, אף שתקנו שיטלו כתובה אף מן המטלטלין.

והביא הרא"ש את דעת הראשונים המאוחרים יותר, דרבינו מאיר כתב דנראה לו כדברי רב האי וכן אומר ריצב"א בכתובת בנין דיכרין דגביא אף במטלטלי בזמן הזה, כיון

דתקינו דכתובה גביא ממטלטלי ה"ה כתובת בנין דיכרין דתנאי כתובה ככתובה. וה"ר מאיר הלוי ז"ל וה"ר יונה ז"ל כתבו דודאי כתובת בנין דיכרין נהגו האידנא דאין לעקור תקנת חכמים, אבל כיון שמרבין ליתן לבנות נעמיד התקנה בחזקת מעיקרא ממקרקעי ולא ממטלטלי, ולענין מה שתקנו הגאונים דכתובה גביא ממטלטלי נאמר דלענין זה לא יעשו כתובת בנין דיכרין ככתובה. וכתב הרא"ש כן עיקר. ועיין עוד בזה במרדכי [כתובות סימן קס"ב].

וכן כתב הטור [אבן העזר סוף סימן קי"א] ורבים מהגאונים כתבו שאין כתובת בנין דכרין עתה נוהג כלל, שעיקר התקנה היתה כדי שיתן אדם לבתו כבנו ועכשיו נוהגים לתת להם יותר ויותר וכ"כ בעל העיטור. ורבינו האי כתב שהיא נוהגת שאין לנו כח לבטל תקנת חכמים, וכן כתבו הרמב"ם. וריב"א ורבינו שמשון כתבו שנוהגת אפילו במטלטלי, דכיון דתיקון רבנן בתראי דכתובה נוהגת במטלטלין הוא הדין כתובת בנין דכרין, ור"י והרמ"ה כתבו ודאי כתובת בנין האידנא, שאין לעקור תקנת חכמים, אבל כיון שמרבים ליתן לבנות נעמידנה בחזקה דמעיקרא דוקא במקרקעי ולא במטלטלי. ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל:

ובב"י [סוף ד"ה וז"ל תשובת הרשב"א] הביא תשובת הרשב"א [ח"ד סימן קנ"ב] שהביא דעות הגאונים הנ"ל, וכתב שם שאחר שרוב הגאונים כתבו והשיבו הלכה למעשה שהיא נגבית, והרי"ף והרמב"ם והרמב"ן ז"ל לא הזכירו תקנת שום גאון כנגדה, כבר נראה שלא חשו לדברי אותם הגאונים שאמרו שאין לגבותה, ואנן אם יבוא אדם לגבותה מגבין ליה.

ובדרכי משה [אות ה'] הביא בשם תשובת הרא"ש [כלל ל"ו סימן ו'] שראה מעשה הרבה פעמים דגובים כתובת בנין דכרין, ושהכל הולך אחר המנהג. מיהו סיים שם הדרכי משה, דמימיו לא ראה ולא שמע בזמנים אלו להגבות כתובה זו.

ובשו"ע סתם והביא כל הלכות כתובת בנין דכרין ולא הזכיר כלל דעת הסוברים שבטלה תקנה זו, רק הביא כי יש אומרים דאינה גובה מן המטלטלין, וגם על זה כתב כי בזמן הזה שכותבין מטלטלי אגב מקרקעי גובין אף מן המטלטלין, כדעת הריב"ש [סימן ק"ו] שהביא שם בב"י.

אמר ליה השתא נמי אהדר בי אמר ליה שוייה נפשך הדרנא לא קאמינא.

מכאן מבואר שהיה יכול לחזור בו, ומזה דייקו הראשונים שהיה זה קודם קידושין, דאם כבר התחייב ועמדו וקידשו הן הן הדברים הנקנים באמירה ואינו יכול לחזור בו. אך מכל מקום חזינן דאף דהיתה התחייבותו בטעות, שחשב שכך נכון לעשות מחמת שתיקתו של יהודה בר מרימר, אבל מכל מקום אין הדבר ראוי לחזור בו מהתחייבותו, וכתב ההפלאה [ד"ה והא דאמר שוי] הטעם כי יש כאן גם את צד המקבל שדעתו סמכא על הנותן שהתחייב על כך, ולא היה בזה משום גוזמא שדרך המקבל שאינו סומך על זה, כיון שדרך לכתוב לבתו.

אמר רבא פשיטא לי מוכרת כתובתה בין לבעלה בין לאחרים יש לה כתובת בנין דיכרין מ"ט זוזי אנסוה. מוחלת כתובתה לבעלה אין לה כתובת בנין דיכרין מ"ט אחולי אחילתא ומוחלת כתובתה.

הראשונים [הרמב"ן ד"ה והא, וכן הביאו הר"ן והריטב"א] הביאו כי הרי"ף נשאל על כך היאך יתכן שתמחול כתובתה לבעלה והיא יושבת תחתיו והלא אמרו אסור לאדם שישהא עם אשתו שעה אחת בלא כתובה, והשיב הרי"ף, כך דעתינו נוטה שזו המוחלת שדברו בה חכמים אינה ביושבת תחתיו, אלא כשמת או לאחר מותו מוחלת ליורשיו, אבל אם מחלה כשהיא תחתיו יש להשאיר לעצמה עיקר הכתובה שלא תאסר על בעלה, שהלכה כרבי מאיר דאמר כל הפוחת לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה הרי זו בעילת זנות, ע"כ, והא דאמרינן אין לה מזונות, מן היתומים קאמר כדפרש"י ז"ל ובשמחלה הכל.

ועוד הקשו הראשונים מה מועילה מחילתה של האשה, והרי יכולה היא לומר נחת רוח עשיתי לבעלי כלומר, לא באמת מחלתי על זכויותי רק רציתי לעשות לבעלי נחת רוח, וזו טענה שמתקבלת כמבואר בהרבה מקומות בש"ס, שאם מכר הבעל נכסי מלוג של אשתו וחתמה האשה ללוקח שלא תערער עליו, לא תופסת מחילה זו, כי יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי [עיין לקמן צ"ה ע"א]. והביא הרמב"ן [ד"ה והא דאמרינן אמר ליה] בשם הרב אב"ד ז"ל, שמדובר דקבלה עליה אחריות, דאז ודאי אינו משום נחת רוח. ועוד כתב דיש לחלק בין מחילה על עיקר הכתובה, דהיינו מנה ומאתים לבין מחילה על שעבוד הכתובה, דמה שאמרו שיכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי היינו כגון אם נתנה לבעלה נכסי צאן ברזל ושלש שדות שבכתובה, אז יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי לאכול פירות בחייה ולמוכרם וליתנם במתנה, ואי אגבה כתובה אגבה מהם, אבל מוחלת עיקר כתובה אין זה נחת רוח, שהרי כל הנשים יש להן כתובה, ואדרבה, אם הוא רוצה שתמחול לו עיקר כתובה הרי הוא הוא שנתן עיניו בגירושין ובמיתה. והביא הרמב"ן דכן כתב הראב"ד ז"ל בתשובותיו:

יתיב רבין בר חנינא קמיה דרב חסדא ויתיב וקאמר משמיה דרבי אלעזר מוחלת כתובתה לבעלה אין לה מזונות.

ומכאן משמע שיש לה מזונות מטעם תנאי כתובה, ולכן הפסידה מזונות מבעלה. וכתבו הראשונים [רא"ש סימן כ"ד, ר"ן י"ט ע"ב מדפי הרי"ף] דזה לא יתכן, דמזונות אשתו אינם כתנאי כתובה, אלא למ"ד דאורייתא ולמ"ד דרבנן תיקנו לה מעשה ידיה תחת מזונות ואם נוטל מעשה ידיה צריך לזונה, ומזונות שיש לה מתנאי כתובה הם רק מה שמקבלת מן היורשים. ולא רק לענין מזונות מבעלה לא מהני מחילתה, אלא אף בתה יש לה מזונות, דהא אפילו נפרעה כתובתה יש לבתה מזונות, ואם יש לומר שנמחל תנאי כתובה מחמת שמחלה כתובתה הוא רק לענין כתובת בנין דכרין, דהרי יורשים כתובתה, ואם אין לה כתובה היאך ירשוה בניה.

והביא הר"ן שהרמב"ם ז"ל כתב [פרק י"ז מהלכות אישות הי"ט] דהמוחלת כתובתה לבעלה אבדה כל תנאי כתובתה, ואפילו מזונות אין לה עליו. ואין לומר שהוא סובר שמזונות האשה הם מתנאי כתובה, דאדרבה הרמב"ם סבירא ליה [פרק י"ב ה"ב] שמזונות האשה הם מדאורייתא, וצריך לומר דסבירא ליה דבמחילה זו שמוחלת לבעלה את כתובתה אמרינן שהרי היא כאילו מוחלת בפירוש כל תנאים שיש לה עליו, ושזה מספיק אפילו לפטרו ממזון הבנות, שכך כתב [פרק י"ט הי"ב], אין הבנים יורשין כתובת אמן ולא הבנות ניזונות בתנאים אלו עד שיהיה שטר כתובה יוצא מתחת ידם, אבל אם אין שם שטר כתובה אין להם כלום שמא מחלה אמן כתובתה, ואם אין דרכם לכתוב כתובה יש להן כפי התנאים. ובאמת השיג עליו שם הראב"ד וכתב, אמר אברהם, הפלא ופלא, וכי מזון הבנות תלוי בפרעון כתובתה, והמחילה אינה אלא כפרעון, ואם פרע הבעל כתובת אשתו לא יטלו בנותיו מזונותיהן [בתמיה]. וגם הר"ן כתב דזה ודאי תימה גדול.

אמר ליה אי לאו דקאמרת לי משמיה דגברא רבא הוה אמינא לך משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו.

מלשון הגמרא משמע לכאורה דרב חסדא קיבל את דברי רב ששת להלכה, רק אמר שמסברא הוא לא היה אומר כך, אבל בירושלמי מביא סברא זו להדיא לומר שיש לה מזונות, וכן איתא שם [ס"א ע"ב] רב יהודה בשם שמואל המוחלת כתובתה ליתומים ניזונת משלהן. וקשיא אילו אשה שאין לה כתובה שמא יש לה מזונות. אשה שאין לה כתובה אין לה מזונות, ברם הכא לא דייך שמחלה ליתומין כתובתה אלא שאתה מבקש להבריחה ממזונותיה. ע"כ. ביאור הסוגיא, דהגמרא הקשתה על המימרא הנ"ל כיצד יתכן שמחלה כתובתה ליתומים ויש לה מזונות, הלא אשה שאין לה כתובה אין לה מזונות. והשיבה הגמרא דאמת נכון דלאשה שאין לה כתובה אין מזונות, אבל כאן לקתה מידת הדין, שעשתה טובה ליתומים שויתרה על כתובתה, ואינו בדין שתפסיד מזונותיה. והוא כעין גמרא דידן דמשיב רעה תחת טובה וכו', ומכל מקום למדנו שדבר זה נוגע להלכה, ואף ביתומים שבאמת מקבלת מזונות מהם בתנאי כתובה, מחמת סברא לא תופסת המחילה לענין מזונות.

ובאמת יש ראשונים שסבירא להו דרב חסדא פליג ארב ששת. וכן כתב הריטב"א [ד"ה אי לאו] דכוונת רב חסדא לחלוק על הנ"ל, ושכן הלכה. וכן הביא הר"ן [י"ט ע"ב מדפי הרי"ף] בשם אחרים שפסקו דמוחלת כתובתה לבעלה יש לה מזונות והוא הדין למוחלת כתובתה ליתומים שיש לה מזונות מהם, והביא הירושלמי הנ"ל.

וכתב הריטב"א [שם] שיש שפירשו דדוקא במוחלת כתובה לבעלה שאין מזונות תנאי כתובה אלא חוב באנפי נפשיה או מדאורייתא או מדרבנן ואיכא למימר דכתובתה מחלה ולא מזונות, אבל אלמנה לגבי יתומים שמזונותיה משום תנאי כתובה, כל שמחלה להם כתובה הרי הוא כאלו מחלה להם מזונות בפירוש. אמנם הירושלמי הנ"ל מדבר על מחילת אלמנה ליתומים, וחזינן דלדעתו לא מהני. והביאו הר"ן והריטב"א את הרא"ה שד לור שתלמודא דידן והירושלמי חלוקים במחלוקת אנשי גליל ויהודה אם יכולים היורשים לתת לאלמנה כתובתה ולהפטר מן המזונות, דלאנשי יהודה יכולים, ולאנשי גליל אינם יכולים אלא הכל תלוי בה, והירושלמי כאנשי גליל דאינם יכולים לכופה, ולכן גם כשמוחלת כתובתה לא מחלה מזונותיה, ולאנשי יהודה מחלה. כתבו הראשונים שכל זה דחוק, מדלא פירשוה בתלמוד. ולהלכה הבאנו דעת הרמב"ם שאפילו מוחלת לבעלה הפסידה מזונותיה, ק"ו ליתומים.

ולהלכה פסק בשו"ע [אבן העזר סימן צ"ג ס"ט] מחלה כתובתה לבעלה, הפסידה מזונותיה שאחר מותו, אבל בחייו יש לה מזונות. ויש מי שאומר שאף בחייו הפסידה מזונות. [וכן אם מחלה ליתומים אבדה מזונותיה] (הר"ן פרק נערה בשי"א וכ"כ הב"י):

דף נ"ג ע"ב

שקילא טיבותך שדיא אחיזרי כבר תרגמא רב הושעיא לשמעתי' בבבל:

צריך עיון מה בא לומר בזה, וכי מה אכפת לי מי מפרש את השמועה ואיזה טובה היינו צריכים להחזיק לו.

ויש לומר דבמקומות רבים קראו חכמי בבל שעלו לארץ ישראל לחכמי בבל בבלאי טפשאי, וכמו שאמרו בגמרא [סנהדרין כ"ד ע"א] במחשכים הושיבני כמתי עולם, אמר רבי ירמיה זה תלמודה של בבל, ופירש רש"י [ד"ה במחשכים] שאין נוחין זה עם זה ותלמודם ספק בידם, והיו תלויים חכמי בבל בדעת החכמים שבארץ ישראל, ובהרבה מקומות מצאנו שהיו חכמים שיורדים לבבל ומביאים שמועות מארץ ישראל, ובעיקר מצאנו שרב דימי ורבין ועולא היו עושים כן, והיינו שתלמודה של ארץ ישראל היה בהיר וברור, ולכן לא נסתפקו בהלכות. וכאן הגיעו חכמי בבל מעצמם מכח סברתם למסקנת ההלכה כמו שנתקבלה מארץ ישראל, ולכן אמר אביי שיאמרו לרבין שבשמועה זו איננו צריכים לחכמי ארץ ישראל, כי גם אנחנו מכח הפלפול והסברא יכולים להגיע ולכוין להלכה הנכונה.

אמר ליה רב חסדא לרב יוסף מי שמיע לך מיניה דרב יהודה ארוסה יש לה מזונות או אין לה מזונות.

הראשונים כתבו כמה דרכים לבאר באיזה אופן היא בעית הגמרא, דהרי ברור שלארוסה אין מזונות, והרמב"ן [ד"ה הכי גרסינן] והריטב"א [ד"ה ארוסה] הביאו את השיטות ודנו בהם, דלרש"י [ד"ה ארוסה] מדובר בארוסה יתומה, והבעיא אם יש לה מזונות מן האחים, והרי"ף פירש דאיירי בארוסה שנתארמלה ויש לה כתובה אם יש לה מזונות מן היורשין משום תנאי כתובה או לא. ורבי שמואל הנגיד פירש דמדובר ביתומה שנתארסה, ועדיין לא הגיע זמן הנישואין שאז אוכלת משלו,

ואליבא דרב דבאירוסין אין לה מזונות מן האחין, האם יש לה מזונות מן הארוס, כיון שאירוסין גרמו להפסידה מזונות, ועל מנת כן אירסה שתהא ניזונת משלו, או לא. והשיבו דמסברא יש לה. והרמב"ן כתב על זה דנכון הוא, וכתב דפירוש רש"י היה יותר מחוור, רק שבספרים גרסי אחרת מגירסתו.

והריטב"א כתב דאף על פי שאמרנו לסברא זו שיש לה מזונות מחמת שהוא גרם להפסידה, נראין הדברים שאע"פ שבגרה אח"כ יש לה מזונות, ולא מצי למימר לה דהשתא בלאו דידי מפסדת מזוני, דכיון שהתחיל לזון שוב אינו פוסק. אמנם הר"ן [כ' ע"א מדפי הרי"ף] כתב להיפך, לפי זה אפשר דלית לה מזונות אלא עד שעת בגרות דלא מפסדא טפי אמטולתיה.

ולהלכה כתב הרמב"ם [פי"ט מהלכות אישות הט"ו], המארס בת הניזונת מן האחין חייב במזונותיה משעת האירוסין, שהרי אין לה מזונות מאחיה משנתארסה, ואינה בוגרת כדי שתזון עצמה, אלא קטנה או נערה, ואין אדם רוצה שתתבזה ארוסתו ותלך ותשאל על הפתחים. והחלקת מחוקק [ס"ק ח'] כתב גם כן לפי סברא הנ"ל שאין הארוס חייב לזונה רק עד שתבגר, דהא משבגרה הפסידה מזונותיה אף אם לא נתארסה.

ובשו"ע [אבן העזר סימן קי"ב ס"ג] כתב, נתארסה בעודה קטנה, איבדה מזונות מן האחין והארוס חייב במזונותיה: הגה - וי"א דלא אבדה מזונות אלא כשתתארס משהיא נערה (כ"כ המ"מ פרק י"ט בשם ר"ח והרשב"א). ויש אומרים דוקא שנתארסה מעצמה, אבל נתארסה מדעת אחיה לא אבדה מזונות (טור בשם הרמ"ה).

וכתב הבית שמואל [ס"ק ו'] דהואיל ומצאנו כמה שיטות בסוגיא, ולפי רש"י שהבאנו לעיל, וכן הוא להרא"ש [סימן כ"ו] שהסוגיא מדברת בארוסה יתומה והנידון אם יש לה מזונות מן האחים, ובודאי שאין הארוס חייב במזונותיה, נראה דהארוס יכול לומר קים לי כשיטות אלו ויפטר מחיוב מזונות. ובספר ראש פינה כתב דאם תאמר דגם האחים יאמרו קים לן כהשיטה השניה שהארוס חייב, ואף הם לא יתנו, וכי תצטרך לחזור על הפתחים. וכתב דאפשר לומר דהאחים לא נפטרים בטענה זו הואיל והיו בחזקת חיוב עד עכשיו, שהרי ניזונה מהם, אבל הארוס יכול לטעון זאת שזהו חיוב חדש שאתה רוצה לחייבו.

דף נ"ד ע"א

תני רב יוסף בביתי ולא בעקתי.

ובירושלמי מפורש שאם לא היה לו בית שהיורשים שוכרים לה בית, ואם אמרה שהיא רוצה קרקע והם רוצים לתת לה מעות הדין עמהם. והביא הרמב"ן [ד"ה תני] פירוש דאין הכונה שלא היה לו בית כלל, אלא אם לא היה שם בית ראוי לדירת האלמנה והיתומים היורשין שוכרין לה בית, ואם היא אומרת אותו בית אני רוצה הדין עמהם, לפי שאין גוף הקרקע קנוי לה אלא שעבוד בעלמא, הוא וכיון שכן הם שוכרין לה בית אחר. ומכל זה למדנו שהיתומים שוכרים לה בית, ולפי זה פירשו גם את סוגייתנו שהכונה שאם היה הבית קטן וצר מהכיל היתומים והאלמנה אינה יכולה לומר להם אני אדור כאן ואתם לכו לכם אלא שוכרים לה בית הראוי לה לפי כבודה. וכתב הרמב"ן שמצא שמקצת חכמים הראשונים פירשו כן.

וכתב הרמב"ן על פירוש זה דאינו מחוור ואינו נכון, ופירש את סוגייתנו והירושלמי בדרך אחרת, שאם לא היה שם בנכסי המת בית כלל היורשים שוכרין לה בית לפי כבודה, ואם רצו נותנין לה דמי שכירות בית כמו שהוא והיא טורחת ושוכרת לעצמה, ואם היא אומרת איני רוצה לטרוח אלא שכרו לי אתם אין שומעין לה, וכתב דאם זה הפירוש אמת אפשר שלא נאמרו הדברים אלא במי שאין לו בית כלל, שכיון שתנאי ב"ד הוא למיתב בביתיה ויורשיו צריכין לשכור לעצמן, ישכרו בית ראוי לדירת כולם, ומקום שהיורשין דרין בו זהו ביתו, אבל מי שיש לו בית ואינו ראוי לדירת כולם אינן שוכרין לה לבדה. וכתב שמה שהביאו לזה הפירוש הוא מחמת שממהלך הסוגיא שלנו לא משמע כלל שצריכים היורשים לשכור לה כלום, אלא משמע דלגמרי הפסידה דירתה, דאין זה בכלל תנאי הכתובה.

והביא מרבינו שמואל הנגיד שכתב תשובה לרב צמח ז"ל שאם יש לו בית קטן אין עליה מן הדין לדור בו, והולכת לבית אביה או שוכרת בית גדול ויושבת והשכר מן היורשין, וכתב דזאת התשובה איני סומך עליה שנראית כמשובשת, שהלשון שלה נוטה שלתקנת האשה אמרו כן שאין מכריחין אותה לדור בקטן אלא שוכרת גדול, וזה אינו כלום.

והביא עוד מהרמב"ם שכתב שאם לא היה בית אלא בשכר נותנין לה מדור לפי כבודה, וכתב שמקורו הוא מהירושלמי הזה, וקשה מדוע לא כתב מה הדין בהיה שם בקתה, ונראה שדעתו שישכרו לה היתומים מדור לפי כבודה, ולפי זה יש לפרש מימרא דכאן בביתי ולא בבקתי דהיינו שאינה יכולה לומר הניחו הבית לי לבדי מאחר שאין כולנו יכולין לדור בו בריוח לפי כבודנו, או שתאמר אתגלגל עמכם בדוחק, אלא הם דרים בבית ושוכרין לה מדור לפי כבודה, ופירוש ביקתא היינו כמו שלא היה לו לבעלה בית כלל דמי משום מיעוטא דלישנא. וכתב דאע"פ שאין זה מחוור אנו נותנים ראשינו תחת כפות רגלי הראשונים ז"ל:

והמרדכי [אות קס"ז] הביא מספר המקצועות בשם רב צמח גאון, בביתי ולא בבי עקתי, בית צר ומצוק, דהיכא דלית ליה אלא חד ביתא מצו יתמי למימר אילו הוי לן בית אחר הוה יהיבנא לך חד מנהון ואת יתבת בה, עכשיו שאין לנו אלא בית אחד צר לנו המקום לדור עמך לכי לבית אביך וניתן לך מזונות. ע"כ. ומשמע מתוך דבריו שאינה דרה עמהם בבית אחד אפילו הבית גדול, ומשנתינו מיירי כשיש להם שני בתים.

ובשו"ע [אבן העזר סימן צ"ד ס"א] כתב, כדרך שניזונת אלמנתו מנכסיו, כך נותנין לה כסות וכלי תשמיש ומדור, או יושבת במדור שהיתה בו בחיי בעלה: הגה - ואינה משמשת בכל הבית עם היורשים, רק נותנין לה מדור מיוחד לפי כבודה בבית (הר"ן פ' נערה בשם הרשב"א והמ"מ פי"ח) וי"א דיכולין ליתן לה מדור הראוי פה בבית אחר (כן משמע במרדכי פרק הנושא ובפרק נערה שנתפתתה).

ועיין עוד לקמן דף ק"ג ע"א בענין זה של מדור אלמנה, דשם הוא עיקר מקומו.

איתמר אלמנה רב אמר שמין מה שעליה ושמואל אמר אין שמין מה שעליה.

וטעם מאן דאמר ששמין, מבואר לקמן, שהבעל לא הקנה לה בגדים אלו רק כשהיא איתו, ולא שתקח בגדים אלו עמה. וכתב הרי"ף [כ' ע"ב מדפי הרי"ף] דשמעינן מינה דמאן דגריש לאתתיה מדעתא דנפשיה אין שמין לו מה שעליה, דלאו איהי בעיא למיפק אלא איהו בעי לאפוקה. ובעל המאור [כ"א ע"א מדפי הרי"ף] חלק על סברא זו, דאף אלמנה אינה רוצה לצאת מבעלה ומהשמים אנסוה לצאת, ומה הסברא לחלק. והר"ן [שם] הביאו. וכהרי"ף כתב אף הרא"ש [סימן ל"ב] ואף הרמב"ם [פט"ז מהלכות אישות ה"ב] פסק כן.

והביא הר"ן [שם] דכתב הרשב"א ז"ל דיש מי שאומר דבגרושה אפילו בגדי שבת אין שמין לה, דהכל הקנה לה, וכתבו הגאונים ז"ל דדוקא במלבושים וכיוצא בהם אמרינן דלא אקני לה אדעתא למיפק, אבל הנותן מתנה לאשתו ודאי אית לה, וכי נפקא לא מפקינן מינה.

ומלשון הרי"ף שהבאנו דמאן דגריש לאתתיה מדעתא דנפשיה, משמע שאם לא היה ברצונו ששמין לה את בגדיה, וכן הוא לשון המחבר בשו"ע [אבן העזר סימן צ"ט ס"א], אבל גרושה שגירשה בעלה מדעתו בלא טענה, אין שמין לה בגדי חול, אבל של רגל ושל שבת שמין לה. וכתב שם החלקת מחוקק [ס"ק ב'] פשט הלשון משמע אבל אם יש לו טענה למה מגרשה, כגון שסרחה עליו, אדעתא דהכי לא אקני לה. אבל הביא את דברי המגיד משנה [פט"ז מהלכות אישות ה"ד] שכתב שהוא כשיוצאת בעל כרחו, כגון אלו שכופין אותו להוציא, משמע הא אם אין כופין אותו, אף שיש לו טענה, מכל מקום אי בעי לא מפיק לה ולכן אין שמין לה הבגדים, ושכן משמע פשט לשון הרי"ף והרא"ש.

והבית שמואל [ס"ק ב'] את את הטור בשם בעל העיטור [ח"א אות כ' כתובה, דף ל"ד ע"ב] שאם היא סרחה עליו אדעתא דהכי לא אקני לה. וזה לכאורה לא כדעת המגיד משנה הנ"ל. והבית שמואל כתב דאפשר דלא פליגי, דהעיטור איירי שהיא גרמה, לכן שמין, והמגיד איירי אפילו כשהוא הגורם, כגון שהוא אחד שדינו שכופין אותו לגרש, והיא המבקשת את הגט, אז שמין.

וכתב הב"ש דאפילו בזמן הזה דאיכא חרם רבינו גרשום דאין מגרשין בעל כרחה, אם כן נאמר שנחשב תמיד שיוצאת מרצונה, מכל מקום נראה דאין חילוק בדין זה, דאע"ג דהיא מרוצה לקבל הגט, מכל מקום אם הוא לא היה רוצה לגרשה אין רצונה לגרשו תו לא שייך הטעם למשקל ולמיפק לא אקני לה.

ובענין אלמנה דשמין מה שעליה, כתב הריטב"א [ד"ה כי אקני], פירוש ששמין מה שעליה בפרעון כתובתה מטעמא דלא אקני לה אדעתא למשקל ולמיפק, ומיהו אינם יכולים לסלקה מהם במעות שאינו בדין שיפשיטוה ערומה ותלך. ואף שבסימן שנתנה הגמרא אמרו ארמלתא שלח ופוק, דהיינו הפשיטי וצאי, לישנא בעלמא הוא דהוו אמרי לומר שאינם שלה לגמרי או תקבלי אותם בדמיהם או תפשיטם. והרמ"א בשו"ע הנ"ל פסק כן.

ואף דהריטב"א נתן טעם שאינו בדין שיפשיטוה ערומה ותלך, ולכאורה טעם זה נכון רק בבגדי חול, אבל בבגדי שבת ורגל לא שייך סברא זו, מכל מקום כתב החלקת מחוקק [ס"ק ד'] דנראה מהטור דבכל בגדיה הדין כן. וכתב הבית שמואל [ס"ק ד'] דנראה דאפילו אם בגדיה שוים יותר מסך הכתובה אין מוציאים ממנה הבגדים, רק היא תשלם המותר.

ולענין בגדי גרושה דאמרנו שאין שמין אותם, כתב הטור [אבן העזר סימן צ"ט] שאין חילוק בין בגדי יום טוב ושבת לבגדי חול, וכן דעת הרא"ש [סימן ל"ב] והר"ן [כ"א ע"א מדפי הרי"ף] בשם הרשב"א, הובאו בב"י שם. וכן כתב הריטב"א [ד"ה אין שמין] והביא הב"י את העיטור [אות ח'] כתב דיש אורים דשמין וי"א שאין שמין ומסתברא דשמין, וגם הריב"ש [סימן ש"א] כתב דנראה מדברי הרמב"ם דשמין. ופסק בשו"ע דשמין, דהואיל והוא פלוגתא אין מוציאין מהיורשים. וכתב החלקת מחוקק [ס"ק ג'] דאם היא מוחזקת יכולה היא לומר קים לי כהדעות שאין שמין אף בגדי שבת.

אמר רב חייא בר אבין וחילופה בלקיט רב כהנא מתני וכן בלקיט ומנח בה סימנא יתמא וארמלתא שלח ופוק.

וכתב בהפלאה [ד"ה שם גמרא אתמר אלמנה] דהואיל ונראה לכאורה דטעמא דרב כדקאמר רב נחמן דאדעתא למישקל ולמיפק לא אקני לה, נראה דהיינו דוקא בבגדים שעשה לה הבעל בחייו, אבל בבגדים שעשו לה היתומים, דהא הם חייבים בכסותה גם כן, כיון דהרשות בידה לתבוע כתובתה בכל עת לא שייך לומר דהקנו אדעתא למיקם קמייהו, כמו שכתב בשיטה מקובצת בשם רש"י במהדורא קמא דלהכי אמר רב חייא בר אבין וחילופא בלקיט, משום דלקיט היום עמו ולמחר הולך לו לא שייך אדעתא למיקם קמיה, ודומה ממש לגרושה דכתבו הפוסקים דלא שייך אדעתא למיקם קמיה כיון דמגרשה מדעתו.

וכתב ההפלאה לחדש דיש לומר דבאמת בהכי פליגי רבי חייא בר אבין ורב כהנא אם לקיט שונה מאלמנה או לא, דרבי

חייא בר אבין סובר באמת דטעמא דרב דאדעתא למישקל ולמפיק לא אקני לה, וזה לא שייך בלקיט, כיון דרשות בידו לחזור, דקיימא לן דפועל חוזר בחצי יום, ולשיטתו מדובר באמת בבגדים שעשה לה בעלה, אבל ביתומים כיון דהרשות בידה לחזור מודה רב. אבל רב כהנא סבירא ליה דלאו היינו טעמא דרב, אלא שלא הקנה לה הבגדים כלל, ולפי זה אין חילוק בין בגדים שעשה לה בעלה לבגדים שעשו לה היתומים.

וכתב עוד ההפלאה דלפי זה יש לומר דמה שכתב הריטב"א שהבאנו לעיל דאע"ג דשמין מה שעליה מ"מ אינו יכול לפשוט בגדיה כי אינו בדין, נראה דלפי המשמעות של הריטב"א שייך זה דוקא באלמנה ולא בלקיט, דדוקא הבעל לא ניחא ליה דתתבזה, והוא הדין ביתומים שיכולים לומר שיתן לה הכתובה והיא תחזיר הבגדים.

ולפי זה מתבאר לשון הסימן יתמא וארמלתא שלח ופוק, והתקשו המפרשים מה הענין להזכיר יתמא, הרי לא מדובר כאן כלל ביתומים. ורש"י [ד"ה יתמא] כתב דיתמא היינו לקיט, והרי"ף [כ"א ע"א מדפי הרי"ף] גרס לקיטא יתמא שלח ופוק, ולהנ"ל אתי שפיר, דהיינו דקאמר דביתמא וארמלתא הדין הוא שלח ופוק, כיון דמיירי בבגדים שעשו לה היתומים לשיטת רב כהנא שהוא בעל סימן זה.

כלתא דבי בר אלישיב הוה קא תבעה כתובתה מיתמי הוה קא ממטי להו לבי דינא אמרי זילא לן מילתא דתיזילי הכי אזלא לבישתינהו ואיכסתינהו לכוליה מנא אתו לקמיה דרבינא אמר להו הלכתא כוותיה דרב דאמר אלמנה שמין מה שעליה.

מה שעשו כאן תחבולה זו שתתכסה בכל בגדיה יש לומר שהוא כדי שלא תוכל אחר כך להכחיש ולומר שאין לה יותר בגדים. אמנם צריך להבין את טענתם דזילא לן מילתא, ובאמת מדוע התכסתה בכל בגדיה.

ויש לומר שהם רצו שתלבש את הבגדים שקיבלה מאביהם, שלא תוכל לטעון אחר כך שלא קיבלה בגדים וכו', וטענו לה שזה בזיון להם שהיא מלובשת בצורה כזו, שזה מראה שאביהם לא הלבישה כראוי לה. והיא חשבה שאם היא מתלבשת בצורה מכובדת מפני כבוד אביהם לא ישומו לה את הבגדים, דמה שאמרנו ששמין לה הוא מפני שנתן לה הבגדים כדי שתהיה אתו ולא שתקחם ותצא, וגם כאן אחרי מותו כשמתלבשת לכבודו ובגללו הרי הוא כאילו מתלבשת בחייו לכבודו. ולכן התכסתה בכל בגדיה להראות כי כולם נצרכים לה כי היא צריכה להתלבש בצורה מכובדת, ואדרבה היא נצרכת להם מפני כבוד בעלה והיתומים.

ואפשר שבאמת לא היתה כאן הערמה, וזה גופא באה הגמרא לומר, דאף שמתלבשת בבגדים שקיבלה מבעלה לכבודו, גם כן שמין לה את הבגדים.

דף נ"ד ע"ב

מה אעשה שכנגדי חלוק עלי.

אבל מכל מקום צריך להבין מה עדיפות פסק ריש לקיש על פסק רבי יוחנן, דזיל הכא חב לאשת האב, וזיל הכא חב הוא לבן, ומה חזית להעדיף זה על זה.

והנה דבר כעין זה מופיע גם כן לקמן [פ"ד ע"א], בקריביה דרבי יוחנן דתפס פרה דיתמי מסימטא ופסק לו רבי יוחנן לטובתו, וגם שם נחלק עליו ריש לקיש, וגם כאן הוא בפסק שפסק רבי יוחנן לקרובו. ויש לומר דלכן לא עמד רבי יוחנן על דעתו, הואיל והיה פסק לקרובו, חשד הוא את עצמו בנגיעה בענין זה, ולכן סילק עצמו מן הדין, ומה שאמר שכנגדי חלוק עלי היינו דאם היה קטן ממנו בודאי לא שייך לבטל דעתו כלפיו, אבל כיון שהוא ראוי לחלוק עלי, בכהאי גוונא קיבל את דעתו.

פרק חמישי

משנה. אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף.

הביאו הראשונים [תוד"ה אם רצה, הרא"ש סימן א'] דשאלו את רבינו אליהו ז"ל היאך יכול האדם לשעבד לו עצמו על מאה מנה כיון שאין לו עכשיו וגם אינו מחוייב בהן, דבשלמא כשהוא מחוייב ממון יכול לשעבד לו הואיל וגופו מחוייב, דאע"ג דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם משעבד הוא דבר שלא בא לעולם הואיל וכתב דאנא עתיד למיקני, וגם אם היו לו נכסים היה יכול לשעבד לחוב זה שחייב לאחר כך, אבל זה שאין לו נכסים וגם אין משעבד עצמו לחוב זה שיתחייב מיד אלא לכשתתאלמן או תתגרש, וקשה על המנהג שלנו דנהגו לשעבד עצמו בכתובה גדולה אע"פ שאין לו כלום.

והשיב רבינו אליהו דמצינו כעניין זה בבבא מציעא [צ"ד ע"א], מתנה שומר חנם להיות כשואל, והעמידוה בשקנו מידו, ומשמע דאיירי בכל ענין, אפילו אין לו נכסים עכשיו וגם אינו חייב לו כלום עד שיבא האונס, ומשעבד עצמו לכשיתחייב. ואם תאמר שלא יועיל משום דהוא קנין דברים בעלמא, אין זה קנין דברים, דהוא משעבד עצמו לחוב גמור מעכשיו והנכסים כשיקנה חל עליהם השעבוד.

ויש מפרשים שכתבו דמועיל הואיל וכותב סתמא ושעבדתי לו כל נכסי, הרי הודה שיש לו נכסים, ואע"פ שאנו יודעין בבירור שאין לו, אמרינן הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, כמו מה שאנחנו עושים שאנו כותבין בשטרות והקניתי לו ארבע אמות קרקע בחצירי אף על פי שאנו יודעין בבירור שאין לו קרקע, ואומר ר"ת ז"ל דהיינו טעמא דהואיל ומודה שיש לו הודאת בע"ד כמאה עדים דמי. וכתב הר"ן דנראה שאין טעם זה מספיק לנכסים הידועים שלא היו לו באותה שעה, ושפירוש הראשון הוא עיקר:

תנאי כתובה ככתובה דמי.

ויש שרצו לומר דהיינו דוקא לענין תוספת ושאר תנאים שבכתובה, אבל נדוניא, דהיינו נכסי צאן ברזל, אין דינה

כתובה. וכתב הרמב"ן [ד"ה והא דאמרינן] דלא מסתבר כן, דבכל מקום נדוניא שמה כתובה, עיין בדבריו שהאריך להוכיח כן, ומסיק, הילכך כל דיני כתובה דמנה מאתים הם גם על נכסי צאן ברזל.

אמנם הר"ן [כ"ב ע"א מדפי הרי"ף] כתב דהראיות שכתב אינן מספיקות אלא לומר שנדוניא היא בכלל לשון כתובה, לפיכך מוכרת או מוחלת סתם ודאי הפסידה הכל שזה מחמת הלשון הוא, אבל מה שהוא מחמת הדין אין לנו ראיה שיהא דין הנדוניא כדין הכתובה, שאם הקילו בכתובה כדאמרינן בדוכתי טובא היינו טעמא מפני שהיא לא הוציאה כלום, אבל בנדוניא אפשר דלא מקילינן.

ולכן כתב הר"ן דלפיכך אפשר דלשבח קרקעות ולשביעית ולגבות מן הקרקע ומן הזיבורית נדוניא הרי היא כחוב, וכי אמר דתנאי כתובה ככתובה דמי אין הכוונה לנדוניא כלל, אבל למוכרת ולמוחלת, כיון שמצד הלשון הוא נדוניא, דינה כתובה, וכן לכתובת בנין דכרין נמי ליכא לספוקי דודאי כתובה הוא, אדרבה עיקרה משום נדוניא נתקנה. ומורדת גם כן מוכח לקמן [ס"ג ע"ב] דמפסיד נדוניא. ועוברת על דת נמי אפשר דמפסדא נדוניא כל שאינה בעין, אבל כל שיש ממנה בעין לא, דהא אפילו זינתה לא הפסידה. ומצינו גם כן שהזכירו חכמים ז"ל כתובה ואין נדוניא בכלל, כדאמרינן בגיטין [נ' ע"א] גבי ערב דכתובה דלא משתעבד, מאי טעמא מצוה עבד ולאו מידי חסרה, ונראה שמדובר רק בעיקר הכתובה, דבנדוניא הא חסרה.

והביא הר"ן בשם ר"ח ז"ל, דמזה שמנה בדוקא את הנ"ל משמע דלא אמרינן תנאי כתובה ככתובה אלא לאלו המפורשים כאן בלבד, עיי"ש בדבריו.

נפקא מינה לתובעת.

יש בזה כמה פירושים, הביאום הרמב"ן [ד"ה נפקא מינה] והר"ן [כ"א ע"ב מדפי הרי"ף], דלפירוש אחד, שהוא פירוש רש"י והרי"ף, לא שנא תובעת כתובתה בבית דין ולא שנא תוספת אין לה מזונות. ואף שלקמן [צ"ז ע"ב] מבואר דמקצת כסף ככל כסף, כלומר שאפילו נפרעה מקצת כתובתה יש לה מזונות בשביל אותו מקצת כסף שנשאר בכתובתה, אפשר דתובעת שאני, שכל כך היא מעיזה פניה בבית דין דתובעת מקצת כאילו תבעה כולה ולפיכך הפסידה מזונותיה.

והרמב"ן כתב שדעת הרי"ף היה לומר שכשם שמפסדת מזונות בתביעת עיקר אף על פי שלא גבאתו, כך מי שנפרעה כתובתה וניזונת מחמת תוספת, אם תובעתו בבית דין הפסידה מזונותיה כאילו גבאתו, שלא תאמר דוקא בעיקר כתובה שהוא תנאי ב"ד הויא תביעה כגביה אבל תוספת כיון דמדעתה יהב לה אינו אלא חוב בעלמא ולא תהא תביעה כגביה ותזון עד שעת גוביינא, קמ"ל.

ואחרים פירשו בהיפך, לומר שאם תבעה עיקר כתובתה עדיין יש לה מזונות בשביל התוספת והר"ן כתב דהנכון דה"ק, ולתובעת, שאם תבעה כתובתה סתם הרי היא כאילו תבעה בפירוש עיקר ותוספת ושוב אין לה מזונות:

דף נ"ה ע"א

ולשבועה.

כתב רש"י ז"ל דכל מילי דשייכי לישבע על הכתובה, כגון הנפרעת שלא בפניו ועד אחד מעידה שהיא פרועה, והנפרעת מנכסים משועבדים ומנכסי יתומים דבעינן שבועה, אף בתוספת נמי בעי שבועה.

והתוספות [ד"ה ולשבועה] כתבו דלשבועה היינו לומר שאם נשבעה סתם שלא נפרעה מכתובתה אף התוספת במשמע. והקשו על זה דודאי כל מי שבא לגבות בשבועה צריך שיברר בשבועתו כדי שלא יהא מורה היתר לעצמו, ותירץ הר"ן [כ"ב ע"א מדפי הרי"ף] די"ל לכתחלה הכי נמי, ומיהו נפקא מינה למי שנשבעה סתם ומתה, דאילו אמרינן דאין תוספת בכלל שבועתה הפסידתו, לפי שאין אדם מוריש שבועה לבניו, והשתא דאמרינן שהתוספת במשמע יורשים גובין אותו.

עוד פירשו שאם פטרה משבועת כתובתה אמרינן דמן הכל פטרה ואפילו מן התוספת. או נפקא מינה נוספת שאין משביעין אותה על התוספת אלא חוץ לבית דין כדרך שעושין בעיקר כתובה, וכדאיתא בגיטין [ל"ה ע"א] ולא אמרינן דלהוי תוספת כחוב דעלמא:

והרא"ש [סימן א'] הביא את הרמ"ה שפירש דאם לא היתה תוספת ככתובה לא היתה צריכה לישבע על התוספת כשנפרעת מן היתומים, דלא ניתנה כתובה לגבות מחיים דבעל חוב, והיכא דלא מטא זימניה בחיי הלוה, גובה בלא שבועה כמו שאמרו [בבא בתרא ה' ע"ב] דאפילו מיתמי אמרינן חזקה אין אדם פורע בתוך זמנו, ובכתובה התקינו רבנן שבועה משום דלא ניחא ליה שתתבזה בב"ד, לכן חיישינן דלמא אתפסה צררי, וכאן חידש שתוספת כתובה ככתובה לעניין שבועה זו:

לשביעית.

כתב הרי"ף [כ"ב ע"א מדפי הרי"ף] שאם פגמה וזקפה משמטת הכל בין הכתובה בין התוספת. ורש"י פירש לשביעית, לומר דכשם שאין שביעית משמטת עיקר כתובה מפני שהוא תנאי ב"ד אלא אם כן פגמה וזקפה, דהוא הדין נמי לתוספת. והקשה עליו הר"ן דלכאורה אין זה שייך לענין כתובה דוקא, אלא כל דבר שאינו מלוה אינו משמט, והוא הדין לכל חיוב שאדם מתחייב לחבירו שלא על דעת מלוה הכי דיניה שאין שביעית משמטתו, כמו ששנינו בשביעית [פרק י' מ"ה] דהקפת החנות אינה משמטת לרבנן, ותנן נמי [שם משנה ב'] האונס והמפתה והמוציא שם רע וכל מעשה בית דין אין משמיטין, ותנן נמי [שם משנה א'] שכר שכיר אינו משמט, ולכן כתב הר"ן דעיקר הדבר כדברי הרי"ף ז"ל:

והלכתא צריך לאמלוכי ביה.

וכתב הר"ן [כ"ב ע"ב מדפי הרי"ף] בשם בעל העיטור דדוקא במתנה, משום דשטר זה הוא שטר קנין חיישינן דילמא הדר ביה, אבל בשטר הלואה שטרא גלויי מילתא בעלמא הוא וכיון דאמר כתובו כותבין ונותנין ואע"ג דלא קני מיניה, ואע"ג דבהאי שטרא גבי ממשעבדי, הא שעבד נפשיה. אבל הרמב"ם כתב [פרק י"א מהלכות מלוה ולוה ה"א] לפיכך האומר לעדים הוו עלי עדים שאני חייב לזה מנה אין כותבין עדותן עד שיאמר להם כתבו שטר וחתמו ותנו לו, ואף על פי שיאמר להם כך צריכין להמלך אחר שחתמו בשטר ואחר כך נותנין שטר ביד המלוה. ע"כ. ונראה שהוא סבירא ליה שמדובר אף בשטרי ראיה. והראב"ד כתב עליו, אני קבלתי שלא נאמרה בגמרא אלא בכותב כתובה לאשתו ומוסיף לה, אבל בהודאות והלואות לא צריך לאמלוכי ביה. ע"כ. וכתב הר"ן דכן נראה עיקר.

וכתב הר"ן דהטעם דבקנו מיניה לא צריך לאימלוכי ביה הוא, משום דכיון דמגוף הנקנה עצמו אינו יכול לחזור בו, אע"ג דמשטרא מצי הדר ביה, דאחרת מה אמרו דלא צריך לאמלוכי, דאם גם מן השטר אינו יכול לחזור מה ההוה אמינא דצריך לאמלוכי ביה, אלא דלא חיישינן להכי, דכיון דמגוף דבר הנקנה לא מצי הדר מסתמא אף מן השטר לא חיישינן דילמא הדר ביה. אמנם כל זה כשקנו מיניה, אבל לא קנו מיניה, כיון דמצי למהדר אפילו מגוף הדבר הנקנה חיישינן דילמא הדר ביה.

והביא הר"ן דכתבו הרב אב"ד והראב"ד ז"ל דכי אמרינן צריך לאמלוכי ביה, דוקא כגון שאמר להם בשעת אירוסין כתבו לה בשעת נשואין, דכיון דגילה בדעתו שאינו רוצה שיכתבו מעתה, חוששין שמא חזר בו בינתים, אבל באומר לכתוב לה מעתה, אין צריכין לימלך בו, דאילו חזר בו היה הוא רץ אצלם, דהרי ידע דכותבין ונותנין דחזקת שליח עושה שליחותו.

דף נ"ו ע"א

בעי רב אשי נכנסה לחופה ופירסה נידה מהו וכו'.

והרי"ף [כ"ב ע"ב מדפי הרי"ף] כתב להלכה דאינה קונה. וכתב שם הר"ן, דכיון שכתב כן הרי"ף ז"ל סתם משמע שאינו קונה לשום דבר, לא ליורשה ולא ליטמא ל, וכן כתב הרמב"ם ז"ל [פרק עשירי מהלכות אישות ה"ב], אבל אם היתה נדה, אע"פ שנכנסה לחופה ונתייחד עמה לא גמרו הנשואין והרי היא כארוסה עדיין.

וכתב הר"ן דהדבר תימה, דכיון דקיימא לן ביבמות [נ"ז ע"ב] דיש חופה לפסולות, חופת נדה למה לא תקנה. לפיכך נראה כדברי האומר דלא איבעיא לן אלא לענין תוספת כתובה אבל לשאר דברים קונה:

והרא"ש [סימן ו'] הביא גם כן את הרמב"ם הנ"ל, ואת מה שכתב שם דלא תנשא עד שתטהר, ואין מברכין לה ברכת חתנים עד שתטהר. ונחלק עליו, וכתב דכן ראה בכל המקומות שאינן חוששין לברך ברכת חתנים לכלה נדה, אבל אינה נכנסת עמו לסתר אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים.

וכתב המרדכי [אות קע"ח, הובא בהגהות אשיר"י], ובספר המקצועות פסק ר"ח הואיל ונכנסה לחופה ולא נבעלה ופירסה נדה, ודאי פסקה לה חיבת ביאה, ומשום הכי תקנו הגאונים רבותינו דכיון דפסקו שבעה נקיים וטובלת מכניסין אותם ומברכין ברכת חתנים והויא לה חיבת ביאה וחיבת חופה בהדי הדדי, וגובה הכל מן הנשואין, אבל אם ח"ו מת החתן תוך שבעה נקיים, הואיל ולא בא עליה גובה המנה ומאתים כמו האלמנה מן האירוסין, וכן הלכה. עכ"ל.

וכתב עוד שם, ורבינו יצחק פירש האי דבעי רב אשי נכנסה לחופה ופרסה נדה, היינו חופה שהחתן סבור שהיתה טהורה בשעת חופה ונמצאת נדה, משום הכי מספקא ליה אי קניא, דשמא חיבת ביאה קונה, ואילו ידע החתן שאינו יכול לבעול עתה שמא לא היה כונס עתה, וגם רגילים היו להכניס טהורות ולא היו כונסין נדות. אבל אם מודיעין לו שהיא נדה ואעפ"כ הוא כונסה לחופה, ודאי היא קנויה לו מיד כיון דעושה חופה כדי לבעול כשתהיה טהורה. לכך אומר ר"י שיש לחתן לחקור אם היא טהורה אם לאו וכן נכון לעשות:

דף נ"ז ע"א

אי הכי זיל כתוב לה.

וכתב הר"ן [כ"ג ע"א מדפי הרי"ף], דאף דקיימא לן כרבי מאיר, לא בכל הוא, דרבי מאיר אמר שתנאו בטל, ועוד שבעילתו בעילת זנות, ומה דקיימא לן כוותיה הוא דוקא במאי דקאמר דהויא בעילתו בעילת זנות, אבל במאי דקאמר תנאו בטל לא קיימא לן כוותיה, דמה דאמר רבי מאיר תנאו בטל הוא משום דסבירא ליה כתובה דאורייתא, ומתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, אבל לדידן דאית לן דכתובה דרבנן, ואפילו בשל תורה נמי בדבר של ממון תנאו קיים, הכא ודאי תנאו קיים אלא שאינו רשאי לקיימה בלא כתובה, הילכך אם עבר וקיימה תנאו קיים.

אבל הרמב"ם כתב [פי"ב מהלכות אישות ה"ו] דתנאו בטל, ואפילו כתבה לו שנתקבלה מהם כך וכך והיא לא נתקבלה תנאו בטל. וכתב הר"ן דמשמע דסבירא ליה דהלכתא כוותיה ולאו מטעמיה, אלא משום דכתובה דרבנן וחכמים עשו חזוק לדבריהם יותר משל תורה, הלכך כל שהוא רוצה לקיימה תנאו בטל ואפילו הכי הויא בעילתו בעילת זנות משום דלא סמכה דעתה. ומיהו ודאי אם לא רצה לקיימה תנאו קיים, דהא שקלינן וטרינן לעיל [נ"ג ע"א] מוחלת כתובתה לבעלה אם יש לה תנאי דכתובת בנין דכרין, אלמא בשלא רצה לקיימה יכולה למחול:

ולאלמנה שלשים יום.

והטעם, שאינה טורחת כל כך בתכשיטין שכבר יש בידה. וכתב הר"ן [כ"ג ע"א מדפי הרי"ף] דהוא דוקא באלמנה בעולה, אבל באלמנה מן האירוסין דינה כבתולה, שנתנו לכל בתולה דין שנה, ושכן הוא בירושלמי, וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל [פ"י מהלכות אישות הי"ז] שכתב וכן המארס את הבעולה נותנין לה שלשים יום מיום התביעה. הרי שתלה זה בבעילה.

או אפילו כולם בפני הבעל.

כתב הר"ן [כ"ג ע"א מדפי הרי"ף], דנחלקו רש"י ורבינו תם מה הדין באכלה כולם בחיי הבעל אם אוכלת בתרומה, דדעת רש"י [ד"ה עשתה] דהוא הדין אם נתחייב בחייו במזונותיה לא אכלה משמת, דקנין כספו פקע ליה, אלא דאי כולם בפני הבעל הוה אכלה מיהא בחייו. והקשה עליו רבינו תם דלא משמע כן מלשון הגמרא, ופירש רבינו תם דדוקא כשלא אכלה בפני הבעל הוא דלא אכלה לפני היבם, דהיבם אינו מאכיל, אבל אכלה בפני הבעל אוכלת נמי בפני היבם. וטעם הדבר, משום דיבם אינו חייב במזונותיה [כדאיתא יבמות מ"א ע"ב] אלא אם כן עמד בדין וברח, ולכן חוזר החשש של שמא תשקה לאחיה ולאחותיה, דהרי כיון שאינו זנה לא מייחד לה דוכתא, וגם משום סמפון יש לחוש, דכיון דלא מיחייב לזונה לא בדיק לה. אבל בשעשתה י"ב חדש בפני הבעל, כיון שנתחייב לזונה ייחד לה מקום, וגם כשמת היא קבועה במקום זה וליכא למיחש שמא תשקה לאחיה ולאחותיה, שהרי אינם דרים עמה, ומשום סמפון נמי ליכא דהא בדקה בעל:

דף נ"ח ע"ב

איני ניזונית ואיני עושה קסבר כי תקינו רבנן מזוני עיקר.

כתב הר"ן [כ"ג ע"ב], דהיינו דתחילת תקנתם לטובתה תקנוה, משום דזמנין לא ספקא במעשה ידיה למזוני ותיקנו תחלת עיקר תקנתם שיזון איש את אשתו, וחסזרו ותקנו שיהא מעשה ידיה לבעלה משום איבה, וכיון דעיקר תקנתם לטובתה ומשום דידה הוא, אי אמרה לא ניחא לי בהך טיבותא שומעין לה. וכתב עוד הר"ן דמשמע נמי דהוא הדין דיכולה לומר איני נוטלת מעה כסף ואיני נותנת מותר, והביא דכ"כ רב אחא גאון ז"ל בשאלתות בפרשת ואלה המשפטים, ודבר ברור הוא שאם במעשה ידיה דשכיחי יכולה לומר איני ניזונת ואיני עושה כל שכן במותר דלא שכיח.

והביא שם בשם הרא"ה, דכל שאמרה איני ניזונית ואיני עושה, מיד נתבטלה תקנתה ושוב אינה יכולה לחזור ולומר אני ניזונת ועושה, שאינו בדין שיהא הרשות בידה לשנות הדבר כל פעם כמו שתרצה, שאם כן כשלא תמצא מלאכה תרצה להיות ניזונת, וכשתמצא תאמר איני ניזונת ולקתה מדת הדין. אלא ודאי מיד שאמרה אי אפשי בתקנת חכמים הפסידה ושוב אין לה מזונות, והוא הדין נמי דאין לה כסות, דכסות בכלל מזונות הוא.

וכתב עוד הר"ן, דמה דאמרינן שיכולה אשה שתאמר לבעלה כו', הוא דוקא במעשה ידיה, דמעשה ידיה הוא דתקינו ליה רבנן תחת מזונות, אבל שאר מלאכות השנויות לקמן [נ"ט ע"ב] כגון טוחנת ואופה ומבשלת אינה יכולה להפקיע עצמה מהן.

וכתב עוד, דהוא דוקא בדאמרה איני ניזונת ואיני עושה, הא אמרה איני עושה בלבד לא אמרינן דמהני ולא יהא בעל חייב לזונה, והראיה, דכשאמרה קונם שאני עושה לפיך הרי זה כאילו אמרה איני עושה, ואפילו הכי שנינו בסמוך שאין צריך להפר, אלמא לא מבטלא תקנה לעולם עד דאמרה בהדיא איני ניזונת.

ונקדוש מהשתא.

כתב הר"ן [שם] דאיכא מאן דאמר [הוא הרשב"א כאן ד"ה הא] שאין הלוה יכול לאסור למלוה נכסיו המשועבדים לחובו. ומה שאמרנו בסוגייתינו דהקדש מפקיע מידי שעבוד, דוקא הקדש, לפי שאין אדם מצוי להקדיש נכסיו לא חשו חכמים לאלומי לשעבודא דבעל חוב, אבל בקונם שהוא מצוי אלומי אלמוה. ולמסקנא דרב אשי דוקא שעבודיה דבעל הוא דאלמוה, אבל שעבודיה דמלוה לא, ומצי ליה למסרינהו לנכסיה עליה דמלוה. ומיהו נראין הדברים דמנדין אותו עד שישאל על נדרו.

דף נ"ט ע"א

צריך להפר שמא יגרשנה.

והביא הר"ן [שם] שהקשו היאך יפר משום שמא יגרשנה, והא אין הבעל מיפר אלא נדרי עינוי נפש ודברים שבינו לבינה, וכאן כיון שאין הנדר חל אלא לאחר שיגרשנה היאך הוא יכול להפר. ותירצו דכיון דמסקינן בגמרא דמדינא חייל קונם מעכשיו, אלא משום דאלמוה לשעבודא דבעל דלא ליחול מהשתא, כי אלמוה לזכותיה הוא דאלמוה ולאו לאפקועי זכותיה במאי דהוי מצי מיפר מדינא.

והר"ן כתב ליישב, דכי היכי דסבירא ליה לרבי עקיבא בפרק בתרא דנדרים [פ"ט ע"א] בנדרי עינוי נפש דהאומרת הריני נזירה לאחר שאתגרש שמצי מיפר כיון דהשתא מיהת אשת איש היא, דבתר שעת הנדר אזלינן, וכך קיימא לן להלכה, כה"ג נמי אמרינן בנדרים שבינו לבינה:

שדה זו שמשכנתי לך לכשאפדנה ממך תקדוש דקדשה.

הרמב"ן [בקונטרס אחרון] והר"ן [כ"ד ע"א מדפי הרי"ף] האריכו בסוגיא זו אם מי שאין הגוף ברשותו יכול להקדיש, דכאן משמע דאינו יכול להקדיש מעכשיו, ובמקומות אחרים משמע שיכול להקדיש. והרמב"ן מסיק דכל שיש לו זכויות בפירות החפץ או הקרקע הרי זה כאילו יש לו חלק בגופו, ויכול להקדישו. וכתב בזה"ל, ושמעינן מינה להאי פירושא דשכירות ושאלה והוא הדין למשכנתא באתרא דלא מסלקי,

גופא קני ליה למילתיה, ויכול למכור זכותו, וקונין ממנו בכסף בשטר ובחזקה, דהא קרינא ביה ביתו שלו לענין הקדש. וכן במטלטלין שאולין ושכורין שואל מקדיש לפי טובת הנאה שבו ונותן ומקנה חלקו לאחרים במשיכה, והוא שיהא רשאי להשכיר, והא דמסקינן בפסחים [ו' ע"א] ובע"ז [כ"א ע"א] דשכירות לא קניא, היינו לומר דאף על פי שהיא שכורה ביתו דמשכיר היא וקרינא ביה לא תביא תועבה אל ביתך, ומיהו שוכר נמי כיון דקני ליה גוף לפירותיו יש לו בקרקע, זהו דרך ישרה שבררתי לי בשמועות הללו:

וסיים וכתב, ולענין קונמות ודאי בעל הבית אוסרו בין על מלוה בין על אחרים, דגופיה דידיה הוא ומפקיע מידי שעבוד, ומיהו שוכר ובעל משכונא מספקא לי אם נאמר אינו אוסרו, דרק הבעלים עצמן יכולים לאוסרו, או דילמא גם בזה אומרים שהגוף קנוי לו לפירותיו ומצי אסר ליה בקונם דמתסרי פירות על בעה"ב, וסיים בצ"ע:

דף נ"ט ע"ב

ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה.

הר"ן [כ"ד ע"א מדפי הרי"ף] הביא את הירושלמי שכתב, תני שבעה גופי מלאכות מנו והשאר לא הוצרכו חכמים למנותן. וכתב פירושו, כלומר דיש מלאכות אחרות קטנות שהיא חייבת בהן, כגון מוזגת לו את הכוס ונותנת תבן לפני בהמתו וכיוצא בהן כדאיתא בגמרא, ואותן לא מנו חכמים.